
ՌՈՒՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՆԵՐԿԱ ՓՈԻԼՈՒՄ

ԴԱՎԻԴ ՍԱՐԿԻՍՅԱՆ

Պատժամիջոցների քաղաքականությունը Ռուսաստանի դեմ և Արևմուտք-Ռուսաստան աշխարհաքաղաքական դիմակայությունը խիստ արդիական են դարձնում ՌԴ-ԳԴՀ հարաբերությունների ներկայիս շրջանի ուսումնասիրությունը: Ռուս-գերմանական հարաբերությունները միշտ էլ աչքի են ընկել մի շարք վայրիվերումներով:

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ավարտից հետո Գերմանիան բաժանվեց երկու պետությունների՝ Գերմանիայի Ֆեդերատիվ Հանրապետության և Գերմանիայի Դեմոկրատական Հանրապետության: Սառը պատերազմի սկզբնական շրջանում՝ 1949-1969 թթ., ԳՖՀ-ում իշխանության ղեկին գտնվող Քրիստոնեա-ժողովրդավարական միությունը (ԲԺՄ) խիստ հակամարտ դիրքորոշում ընդունեց ԳԴՀ-ի նկատմամբ: 1969-1974 թթ. սոցիալ-դեմոկրատների գլխավորած նոր կառավարությունը՝ Վիլլի Բրանդտի ղեկավարությամբ, արմատապես փոխեց արտաքին քաղաքական կուրսը Արևելյան Գերմանիայի և ընդհանրապես Արևելյան Եվրոպայի երկրների նկատմամբ: Այս քաղաքական գիծը, որը ստացավ Նոր արևելյան քաղաքականություն (Neue Ostpolitik) կամ պարզապես Արևելյան քաղաքականություն (Ostpolitik) անվանումը, ուղղված էր ԳԴՀ-ի և սոցիալիստական ճամբարի եվրոպական պետությունների միջև հարաբերությունների կարգավորմանը: Ostpolitik-ի հաջողությունն ու վայելած աջակցությունը Արևմտյան - Գերմանիայում նոր իշխանության եկած Քրիստոնեա-ժողովրդավարական դաշինքի ներկայացուցիչներին ստիպեցին շարունակել հարաբերությունների կարգավորման կուրսը:

Ռուս-գերմանական հարաբերությունների հիմնական միտումները հետսառըպատերազմյան շրջանում

Գերմանիաների վերամիավորումից և ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո ռուս-գերմանական հարաբերությունները շարունակեցին ընթանալ բարելավման ճանապարհով, իսկ Գերհարդ Շրյոդերի պաշտոնավարման տարիներին՝ 1998-2005 թթ., դրանք վերաճեցին «ռազմավարական գործընկերության»:

Անգելա Մերկելի կառավարման շրջանում, մասնավորապես 2005-2013 թթ., ԳՖՀ-ՌԴ հարաբերություններում գրանցվեց տնտեսական

համագործակցության և առևտրաշրջանառության ծավալների նշանակալի աճ¹: Թեպետ Մերկելը, ի տարբերություն նախորդ կանցլեր Գերհարդ Շրյոդերի, առավել հաճախ էր քննադատում ՌԴ ներքին և արտաքին քաղաքականությունը, այնուամենայնիվ մինչև վերջին տարիների զարգացումները քաղաքական հարաբերությունները հիմնականում հարթ էին ընթանում: Դմիտրի Մեդվեդևի նախագահության օրոք ռուս-գերմանական հարաբերությունները զգալի առաջընթաց ապրեցին՝ չնայած 2008 թ. ռուս-վրացական պատերազմին: Երկու երկրների միջև համագործակցությունը նշված ժամանակաշրջանում ամրապնդվեց Գործընկերություն հանուն արդիականացման ծրագրի միջոցով²: Մակայն Բեռլինում դժկամությամբ ընդունվեց Վլադիմիր Պուտինի վերընտրվելը ՌԴ նախագահի պաշտոնում, իսկ ուկրաինական ճգնաժամը բացասաբար ազդեց ՌԴ նկատմամբ Գերմանիայի արտաքին քաղաքականության մշակման վրա:

Երկար տարիներ համագործակցության և ռազմավարական գործընկերության³ զարգացման կուրս վարելուց հետո Գերմանիայի արտաքին քաղաքականությունը մշակող ընտրանին կանգնեց երկրնտրանքի առջև: ԳՖՀ տնտեսական ներառման քաղաքականությունը անարդյունավետ եղավ կանխելու ոչ միայն ՌԴ քաղաքականությունը ուկրաինական ճգնաժամի հարցում, այլև Ռուսաստանի ռազմավարությունը՝ իր մերձավոր արտասահմանում բացառիկ աշխարհաքաղաքական ազդեցության գոտի ստեղծելու ուղղությամբ՝ «Մոնրոյի դոկտրինի» ռուսական տարբերակը⁴: Այն, որ Ռուսաստանի նոր ռազմավարությունը Բեռլինում ընկալվեց հենց որպես ազդեցության գոտիների ընդլայնման տրամաբանությամբ գործող մտածողություն, վկայում է 2014 թ. նոյեմբերին կանցլեր Մերկելի ելույթը Լովի ինստիտուտում (Միդնեյ): Նա մասնավորապես նշել է, որ չի կարելի ճանապարհ տալ ազդեցության գոտիների կատեգորիաներով մտածողությանը՝ ի հաշիվ միջազգային իրավունքի⁵:

¹ Տե՛ս «**Statistisches Bundesamt**. GENESIS-Online Datenbank. Germany-Russia Exports and Imports». https://www-genesis.destatis.de/genesis/online;jsessionid=7264737FCA147A5F11EFF653A7CF732E.tomcat_GO_2_1?operation=previous&levelindex=2&levelid=1458392783306&step=2, հասանելի է առ 19.03.2016թ.:

² Տե՛ս «**Представительство Европейского Союза в России**. Партнерство для модернизации (завершена) // http://eeas.europa.eu/delegations/russia/eu_russia/tech_financial_cooperation/partnership_modernisation_facility/index_ru.htm, հասանելի է առ 19.03.2016թ.:

³ Տե՛ս **Adomeit, H.** *German-Russian Relations: Balance Sheet since 2000 and Perspectives until 2025*. s.l.: Study Committee for Franco-German Relations, 2012, էջ 11-12: Տե՛ս նաև **Adomeit, H.** *German-Russian Relations: Change of Paradigm versus "Business as Usual"*, s.l.: Study Committee for Franco-German Relations, 2015, էջ 5:

⁴ Տե՛ս **Sarkisyan, D.** *Diplomacy-Power Ratio in European-Russian Relations // Global Studies Journal*, 8(3), 2015, էջ 45-54:

⁵ Տե՛ս “Rede von Bundeskanzlerin Merkel am Lowy Institut für Internationale Politik am 17. November 2014”, <https://www.bundesregierung.de/Content/DE/Rede/2014/11/2014-11-17-merkel-lowy-institut.html>, հասանելի է առ 13.03.2016 թ.:

Ֆ.-Վ. Շթայնմայերի առաջարկած «Մերձեցում փոխկապակցման միջոցով» (Annäherung durch Verflechtung) կոչված քաղաքական կուրսը⁶, որի անվանումը հիշեցնում էր Սառը պատերազմի տարիների «Փոփոխություն մերձեցման միջոցով» (Wandel durch Annäherung) քաղաքական գիծը⁷, առնվազն մասամբ պատրանքային դուրս եկավ: Չիրականացան առևտրի և լիբերալ շփումների միջոցով ՌԴ ժողովրդավարացման մասին Բեռլինի փայփայած հույսերը: Չիրականացան նաև ԳՖՀ այն հաշվարկները, որ տնտեսապես «ներառվելու» դեպքում Ռուսաստանը առնվազն կվարի Գերմանիային և ԵՄ-ին ձեռնտու քաղաքականություն այսպես կոչված Zwischeneuropa-ի նկատմամբ:

Չնայած ներառման քաղաքականության ձախողմանը՝ Բեռլինի պաշտոնական դիսկուրսում կրկնվում է, որ եվրոպական անվտանգությունը կարող է կառուցվել միայն «Ռուսաստանի հետ» և ոչ թե «նրա դեմ»: Այս միտքն արտահայտվել է թե՛ գերմանական երեք կուսակցությունների կոալիցիոն պայմանագրում⁸ և թե՛ 2015 թ. Մերկելի արտասանած ճառում⁹: Որոշ հեղինակներ առաջ են քաշում զսպման և ներառման մոտեցումների համատեղմամբ ստացված «*զսպման*»¹⁰ կարևորությունը¹¹:

Եթե հեշտ է պատկերացնել, թե ինչ տեսք կարող է ստանալ ԳՖՀ-ի հետագա ներառման քաղաքականությունը, ապա շատ ավելի խնդրահարույց է զսպման ռազմավարության հարցը: Մասնավորապես պարզ չէ, թե Գերմանիան կոնկրետ ինչ միջոցներով կարող է արդյունավետորեն զսպել Ռուսաստանին:

Այդ իսկ պատճառով Գերմանիայի քաղաքականությունը ՌԴ-ի նկատմամբ ներկայումս երկճյուղվածության (բիֆուրկացիոն) շրջանում է. կա մ պետք է մշակել նոր քաղաքական կուրս, կա մ վերադարձ կատարել հինին: Ուկրաինական ճգնաժամը գերմանական կողմին համոզեց, որ ռուս-վրացական պատերազմը դիպվածային կամ սպոնտան դրվագ չէր, այլ ՌԴ նոր և շարունակական քաղաքական գծի ու աշխարհաքաղաքական կեցվածքի մաս:

Երկու ճգնաժամերից հետո Գերմանիայի արձագանքներն այնքան տարբեր էին, որ Ադոմիթը հարցնում է, թե արդյոք տեղի է ունեցել

⁶ Տե՛ս **Steinmeier, F.-W.** Verflechtung und Integration. Eine neue Ostpolitik der EU. *Internationale Politik*, März, 62(3), 2007, էջ 6-11:

⁷ Տե՛ս **Adomeit, H.** *German-Russian Relations: Change of Paradigm versus «Business as Usual»*, s.l.: Study Committee for Franco-German Relations, 2015, էջ 5:

⁸ Տե՛ս **CDU, CSU und SPD**, *Deutschlands Zukunft gestalten: Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD*. 2013, https://www.cdu.de/sites/default/files/media/dokumente/koalition_svertrag.pdf, հասանելի է առ 13.03.2016 թ.:

⁹ Տե՛ս **Merkel, A.** *Rede von Bundeskanzlerin Angela Merkel anlässlich der 51. Münchner Sicherheitskonferenz*. 2015, <https://www.bundesregierung.de/Content/DE/Rede/2015/02/2015-02-07-merkel-sicherheitskonferenz.html>, հասանելի է առ 13.03.2016 թ.:

¹⁰ Congagement՝ անզլերեն containment՝ զսպում, և engagement՝ ներառում, բառերից:

¹¹ Տե՛ս **Ischinger, W.** Eine Aufgabe für Generationen. Der Westen muss gegenüber Russland auf eine neue Doppelstrategie setzen / *Internationale Politik*, Januar/Ferbruar, 2015, էջ 30-35:

հարացույցի փոփոխություն Բեռլինի քաղաքական մտածողության մեջ, թե որոշ ժամանակ անց հարաբերությունները կրկին վերադառնալու են իրենց սովորական հունը¹²: Նման հարցադրում է կատարում նաև Ֆորսբերգը¹³, փորձելով Գերմանիայի քաղաքական կուրսի փոփոխության արմատները գտնել դեռևս 2012-2013 թթ. իրադարձությունների մեջ:

Վերադառնալով այն հարցին, թե ինչպես Գերմանիան կարող է/կարող էր «զսպել» Ռուսաստանին՝ հարկ է նշել, որ թեպետ Բեռլինի զինանոցում տարբերակները այնքան էլ շատ չէին, սակայն տնտեսական պատժամիջոցների ընդունումը բավականին անսպասելի էր և հակառակ էր մի շարք վերլուծաբանների կանխատեսումներին¹⁴:

Սույն հոդվածում կվերլուծվեն Գերմանիայի՝ ռուսական քաղաքականության մշակման վրա ազդող հիմնական ներքին դերակատարների դիրքորոշումները, ուկրաինական ճգնաժամի ազդեցությունը դրանց վրա և էներգետիկ կախվածության գործոնի դերը:

Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության արտաքին քաղաքականության մշակման մակարդակները

Լինելով ժողովրդավարական բարձր մակարդակի խորհրդարանական հանրապետություն՝ Գերմանիան արտաքին քաղաքականության մշակման գործընթացներում ներառում է դերակատարների լայն շրջանակ կուսակցություններ, ձեռնարկություններ, մարդու իրավունքների պաշտպանությամբ զբաղվող խմբեր և այլն: Ներկա դեպքում մեզ հետաքրքրում է Ռուսաստանի նկատմամբ արտաքին քաղաքական կուրսի մշակմանը մասնակցող դերակատարների խնդիրը:

Ըստ այդմ՝ նախ դիտարկենք Բունդեսթագում ներկայացված խոշոր կուսակցությունների դիրքորոշումները: Ըստ Սթիվեն Սձաբոյի¹⁵՝ դրանք պայմանականորեն բաժանվում են երկու հիմնական խմբի՝ 1. մարդու իրավունքների և ժողովրդավարական արժեքների հարցերը ակտիվորեն բարձրացնող և 2. ավելի շատ Ռուսաստանի հետ ռազմավարական տնտեսական համագործակցությունը կարևորող:

«Դաշինք 90/Կանաչներ» կուսակցությունը¹⁶ (Bündnis 90/Die Grünen) և Քրիստոնեա-ժողովրդավարական միության¹⁷ (Christlich Demokratische Union, ԶԺՄ) մի մասը և քաղաքացիական հասարակական կազմակերպությունների մեծամասնությունը հարում էին առաջին խմբին, մինչդեռ

¹² Տե՛ս **Adomeit, H.** *German-Russian Relations: Change of Paradigm versus «Business as Usual»*, s.l.: Study Committee for Franco-German Relations, 2015, էջ 5:

¹³ Տե՛ս **Forsberg, T.** From Ostpolitik to «frostpolitik»? Merkel, Putin and German foreign policy towards Russia. *International Affairs*, 92(1), 2016, էջ 21-42:

¹⁴ Տե՛ս **Szabo, S. F.** *Germany, Russia and the Rise of Geo-Economics*. London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury Academic. 2015:

¹⁵ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 36:

¹⁶ Տե՛ս **Bündnis 90/Die Grünen**. European Green Party <https://europeangreens.eu/parties/b%C3%BCndnis-90die-gr%C3%BCnen>, հասանելի է առ 13.03.2016 թ.

¹⁷ Տե՛ս «**Christlich Demokratische Union**», <https://www.cdu.de/>, հասանելի է առ 13. 03. 2016թ.:

սոցիալ-դեմոկրատները և ձեռներեցների խմբերը՝ երկրորդին: Ազատ դեմոկրատները բաժանված էին այս երկու խմբերի միջև: Սակայն 2013 թ. ընտրություններում խորհրդարան չանցնելը մեծապես նվազեցրեց նրանց դերը արտաքին քաղաքականության մշակման գործընթացում:

Գերմանիայի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցությունը¹⁸ (Sozialdemokratische Partei Deutschlands) շատ ավելի ռուսամետ դիրքորոշում ունի, քան ԲԺՄ: Դրա պատմական ակունքները գալիս են դեռևս հետպատերազմական շրջանից՝ կուսակցության առաջին առաջնորդ Քուրտ Շումախերի ժամանակներից, ով նախընտրում էր Գերմանիայի չեզոք կուրսը ամերիկամետ կուրսից: Վիլլի Բրանդտի Արևելյան քաղաքականությունը խորը հետք թողեց կուսակցության վրա: Ռուսաստանի հետ սոցիալ-դեմոկրատների համագործակցության միտվածությունը վերջին շրջանում առավել ցայտուն դրսևորվեց Գերհարդ Շրյոդերի պաշտոնավարման ընթացքում: Հատկանշական էր, որ 2003 թ. իրաքյան պատերազմի ժամանակ Գերմանիան հրաժարվեց աջակցել Վաշինգթոնին և որդեգրեց ռուսականին նույնական դիրքորոշում, որը քաղաքական շրջանակներում անվանվեց «Բեռլին-Փարիզ-Մոսկվա առանցք»:

Անգելա Մերկելի կողմից Գերմանիայի կանցլերի պաշտոնը զբաղեցնելուց հետո՝ «Մեծ կոալիցիայի» (որի մեջ մտնում էին ԲԺՄ-ն, դրա բավարական գործընկեր Քրիստոնեա-սոցիալիստական միությունը և սոցիալ-դեմոկրատները) կառավարման տարիներին, Ռուսաստանի նկատմամբ գերմանական քաղաքականությունը հիմնականում մնաց անփոփոխ: Թեպետ Բորիս Ելցինի ու Հելմուտ Քոլի «սառնային դիվանագիտությանը» և Գերհարդ Շրյոդերի ու Վլադիմիր Պուտինի անձնական մտերմությանը փոխարինելու եկավ երկրների ղեկավարների միջև ավելի սառը գործնական մթնոլորտը, բայց համագործակցության հիմնական ուղղությունները մնացին անփոփոխ: Հարաբերությունների մակարդակը հետընթաց ապրեց միայն «Մեծ կոալիցիայի» իշխանության վերջին տարում: Դրա հիմնական պատճառներն էին ռուս-վրացական կարճատև պատերազմը և «գազային ճգնաժամը» Ռուսաստանի ու Ուկրաինայի, իսկ այնուհետև Ռուսաստանի ու Բելառուսի միջև:

2009 թ. հետո, երբ «Մեծ կոալիցիան» փոխարինվեց ԲԺՄ և Ազատ դեմոկրատների կուսակցության կազմած «Սև-դեղին կոալիցիայով», և հատկապես 2012 թ. Վ. Պուտինի՝ ՌԴ նախագահ վերընտրվելուց հետո Բունդեսթագի՝ ԲԺՄ անդամ պատգամավորները սկսեցին առավել հաճախ հանդես գալ Ռուսաստանի քննադատությամբ: Այս իմաստով կարելի է առանձնացնել Անդրեաս Շոքենհոֆի՝ 2012 թ. նոյեմբերին Բունդեսթագում առաջ քաշած խիստ քննադատական նախագիծը¹⁹:

¹⁸ Տե՛ս «Sozialdemokratische Partei Deutschlands» <https://www.spd.de/>, հասանելի է տա 19.03.2016 թ.:

¹⁹ Տե՛ս «Deutscher Bundestag. Die Beschlüsse des Bundestages», am 8. und 9. November, 2012 https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2012/41410731_kw45_angenommen_abgelehnt/209908#top, հասանելի է տա 19.03.2016 թ.:

Ազատ ժողովրդավարական կուսակցությունը²⁰ (Frei Demokratische Partei)՝ հանձին իր առաջնորդ, ԳԴՀ նախկին արտգործնախարար Գվիդո Վեսթերվելեի, խիստ բացասական դիրքորոշում ունի սոցիալ-դեմոկրատների ռուսամետ մոտեցման նկատմամբ: Նրանք դեմ էին նաև ատոմային էներգիայից հրաժարվելուն, որը համարում էին ՌԴ-ից Գերմանիայի էներգետիկ կախվածության նվազեցման միջոց:

Կանաչները շարունակում են քննադատել Ռուսաստանում մարդու իրավունքների վիճակը: Նրանք կասկածում են էներգետիկայի ոլորտում ռուսական և գերմանական ընկերությունների համագործակցությանը՝ դա խոչընդոտ համարելով այլընտրանքային էներգիայի աղբյուրները զարգացնելու գործում: Կանաչները միևնույն ժամանակ գերմանական բոլոր կուսակցություններից ամենասերտ կապերն ունեն Ռուսաստանի քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների հետ:

Թեպետ Բունդեսթագում ներկայացված կուսակցությունների դիրքորոշումներն արտահայտում են Ռուսաստանի նկատմամբ Գերմանիայի քաղաքականության ընդհանուր պատկերը և մոտեցումները, սակայն գերմանական խորհրդարանը ավանդաբար ավելի շատ կենտրոնանում է ներքին, ի մասնավորի՝ տնտեսական հարցերի վրա: Արտաքին քաղաքականության մշակման հարցում առավել ազդեցիկ են կանցլերի գրասենյակը, արտաքին գործերի նախարարությունը, իսկ Ռուսաստանի նկատմամբ քաղաքականության դեպքում՝ նաև էկոնոմիկայի և տեխնոլոգիայի նախարարությունը:

Ինչպես նշում է Սթիվեն Սձաբոն²¹, 2005-2009 թթ.՝ ՔԺՄ-ի և սոցիալ-դեմոկրատների միջև կոալիցիոն կառավարության տարիներին, Անգելա Մերկելը ռուսական քաղաքականության մշակումը մեծ մասամբ հանձնեց Ֆրանկ Վալթեր Շթայնմայերին: Այս շրջանում է, որ նա առաջ քաշեց «Մերձեցում փոխկապակցման միջոցով» քաղաքական գիծը: 2009 թ. Մերկելի գլխավորած կուսակցությունը տպավորիչ հաղթանակ տարավ Բունդեսթագի ընտրություններում, և նոր ձևավորված ՔԺՄ-ի և ազատ դեմոկրատների կոալիցիոն կառավարության մեջ արտգործնախարարի պաշտոնը վստահվեց վերջիններիս առաջնորդ Գվիդո Վեսթերվելեին: Հատկանշական է, որ թեպետ նա քննադատությամբ է հանդես եկել ռուս-գերմանական հարաբերություններում «ռազմավարական գործընկերություն» եզրույթը կիրառելու վերաբերյալ, սակայն ինքը դա օգտագործել է 2009 թ. Ռուսաստան կատարած իր առաջին պաշտոնական այցի ժամանակ: 2011թ. մայիսին Վեսթերվելեն ստիպված էր թողնել կուսակցության նախագահի և կանցլերի տեղակալի պաշտոնները այն բանից հետո, երբ ազատ դեմոկրատները մի շարք պարտություններ կրեցին երկրամասերի ընտրություններում:

²⁰ Տե՛ս u Freie Demokratische Partei <https://www.fdp.de/>, հասանելի է առ 13.03.2016 թ.:

²¹ Տե՛ս u Szabo, S. F., նշվ. աշխ., էջ 42:

Կուսակցության առաջնորդի պաշտոնում Վեսթերվելեին փոխարինած Ֆիլիպ Ռյալերը գլխավորեց էկոնոմիկայի և տեխնոլոգիայի նախարարությունը:

Լաթվաքի սահմանման համաձայն՝ Գերմանիան՝ որպես աշխարհատնտեսական²² տերություն, իր արտաքին քաղաքականությունը մշակելիս մեծապես հաշվի է նստում նաև ձեռնարկատիրական շահերի հետ: Գերմանական ընկերությունների լոբբինգը զգալիորեն տարբերվում է զարգացած շուկայական տնտեսություն ունեցող այլ երկրների և մասնավորապես ամերիկյան կորպորացիաների լոբբինգից, որոնք անմիջական դրամական հատկացումներ են կատարում այս կամ այն քաղաքական թեկնածուի քարոզարշավի օգտին: Գերմանիայի դեպքում զգալիորեն սահմանափակված է մասնավոր հատվածի գումարների մուտքը քաղաքական դաշտ: Համեմատության համար բավական է ասել, որ 2013 թ. Բունդեսթագի ընտրությունների ժամանակ բոլոր կուսակցությունները միասին ծախսել են ընդամենը 93 մլն ԱՄՆ դոլար, մինչդեռ ԱՄՆ-ի 2012 թ. նախագահական ընտրությունների քարոզարշավների վրա ծախսվել է շուրջ 1.2 մլրդ ԱՄՆ դոլար²³: Այնուամենայնիվ լոբբինգը իր դերը խաղում է գերմանական քաղաքականության մեջ. ըստ մի հետազոտության²⁴՝ միայն Բեռլինում գործում են լոբբինգով զբաղվող շուրջ 6000 կազմակերպություններ:

Ռուսաստանի նկատմամբ քաղաքականության մշակման գործում ամենաազդեցիկ կազմակերպություններից են Գերմանական տնտեսության արևելյան կոմիտեն (Ost-Ausschuss der Deutschen Wirtschaft (OA)) կամ Արևելաեվրոպական տնտեսական հարաբերությունների հանձնաժողովը, Գերմանա-ռուսական ֆորումը և Գերմանական արդյունաբերության համադաշնությունը: Նշվածներից կարևորագույնն է Արևելյան կոմիտեն: Այն յուրահատուկ միջնորդի դեր է խաղում գերմանական բիզնեսի առաջնորդների և քաղաքական գործիչների միջև, աջակցություն ցույց տալիս Ռուսաստանում և հետխորհրդային այլ երկրներում ներդրումներ կատարող կազմակերպություններին: Կոմիտեն միավորում է շուրջ 200 անդամ կազմակերպություններ: Երկար տարիներ հանձնաժողովը գլխավորում էր Կլաուս Մանգոլդը, ով եղել է «Դայվեր Քրայսլերի» կառավարման խորհրդի անդամ: 2010 թ.՝ նրա հեռանալուց հետո, Արևելյան կոմիտեի նախագահի պաշտոնը զբաղեցրեց Էփհարդ Քորդերը: Հանձնաժողովը ՌԴ-ի նկատմամբ ԳՖՀ-ի քաղաքականության մշակմանը մասնակցող այն եզակի դերակատարներից է, որը դրականորեն է ընդունել Վ. Պուտինի վերադարձը նախա-

²² Տե՛ս **Luttwak E.** From Geopolitics to Geo-economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce. The National Interest. № 20. 1990, էջ 17-23:

²³ Տե՛ս **Szabo, S. F.**, նշվ. աշխ., էջ 49:

²⁴ Տե՛ս **Kinkartz S.** Lobbyists Wield too much Power in Berlin. Deutsche Welle. 2013. <http://www.dw.com/en/lobbyists-wield-too-much-power-in-berlin/a-16907908>, հասանելի է ան 13.03.2016 թ.:

գահական աթոռին: Այն պաշտոնապես հայտարարել է, որ գերմանական բիզնես շրջանակները շատ են կարևորում կայունությունը, որը կապում են Պուտինի վերադարձի հետ: Կոմիտեի նախագահ Էքհարդ Քորդեսն անձամբ հաջողություն էր մաղթել Պուտինին նախագահական ընտրություններում:

2013-2014 թթ. ուկրաինական ճգնաժամի ազդեցությունը Գերմանիայում դիրքորոշումների փոփոխության վրա

Թերևս ամենահետաքրքրական փոխակերպումներից է Գերմանիայի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության դիրքորոշումը Ռուսաստանի նկատմամբ: Շրյոդերի ժամանակվա բացարձակ ռուսամետ գծից և «լուծություն հանուն գազի» կուրսից առաջին նահանջը կարելի է համարել 2012 թ. նոյեմբերին գերմանական Բունդեսթագում անցկացված՝ ՌԴ-ի ներքին քաղաքականության մի շարք կողմերը քննադատող նախագծի վերաբերյալ սոցիալ-դեմոկրատների ձեռնպահ քվեարկությունը: Ուկրաինական ճգնաժամը առավել մոտեցրեց սոցիալ-դեմոկրատների դիրքորոշումն իշխող քրիստոնյա-դեմոկրատների տեսակետին: Մրա արտահայտությունն էր 2014 թ. դեկտեմբերի 9-ին ՌԴ-ի Եկատերինբուրգի համալսարանում Շթայնմայերի ելույթը, որի ժամանակ նա մասնավորապես նշեց. «Ռուսաստանը ներկայումս իր շահերը սահմանում է Եվրոպայից տարանջատվելու միջոցով: Ամեն դեպքում մեզ թվում է, որ ԵՄ-ն Մոսկվայում դիտվում է ավելի շատ որպես աշխարհաքաղաքական հակառակորդ, քան գործընկեր: Միննույն ժամանակ Եվրոպայում մտահոգություն կա, որ Ռուսաստանը ձգտում է խաղալ գլոբալ քաղաքական դեր, որը գնալով ավելի քիչ հիմնված կլինի գործընկերության և ավելի շատ ռազմական ուժի վրա»²⁵:

Կանաչների կուսակցությունը ավանդաբար բացասական դիրքորոշում ուներ ՌԴ-ում մարդու իրավունքների և ընդհանրապես ռուս-գերմանական հարաբերություններում ընդհանուր արժեքների բացակայության վերաբերյալ: Ուստի ուկրաինական ճգնաժամը արմատական փոփոխություն չառաջացրեց նրանց դիրքորոշման մեջ, այլ միայն խորացրեց իշխող տրամադրությունները: Կանաչները մասնավորապես նշում են, որ ընդհանուր արժեքների բացակայության պատճառով չի կարելի ռուս-գերմանական հարաբերությունների մակարդակը անվանել ռազմավարական գործընկերություն:

Գերմանիայի ձեռներեցների մոտեցումները ուկրաինական ճգնաժամի ընթացքում բավականին ուշագրավ են մի շարք առումներով: Նախ ասենք, որ գրականության մեջ լուրջ տարաձայնություններ կան

²⁵ «Rede von Aussenminister Frank-Walter Steinmeier an der Ural Federal University», Jekaterinburg: «Deutsche und Russen – Vergangenheit, Gegenwart, Zukunft», 2014. http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Infoservice/Presse/Reden/2014/141209-BM_Jekaterinburg.html, հասանելի է առ 13.03.2016 թ.

երկրի արտաքին քաղաքականության, ի մասնավորի՝ Ռուսաստանի նկատմամբ տարվող քաղաքականության վրա գերմանական բիզնեսի ունեցած ազդեցության վերաբերյալ: Երկրորդ, անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել տնտեսական պատժամիջոցների հարցում գերմանական ձեռներեցների շրջանում առկա տարակարծություններին:

Տնտեսական պատժամիջոցների նկատմամբ սկզբից ևեթ բավականին արմատական դիրք զբաղեցրեց Արևելյան կոմիտեն: Դրա նախագահ Էքհարդ Քորդեսը կարծում էր, որ քաղաքականությունը չպետք է միջամտի տնտեսական հարաբերություններին՝ պատճառաբանելով, որ Ռուսաստանում ներկայացված են շուրջ 6000 գերմանական ընկերություններ, ուստի պատժամիջոցներն ու հարաբերությունների վատթարացումը կարող են վտանգել շուրջ 350 000 աշխատատեղ²⁶:

Պատժամիջոցների հարցում լուրջ տարաձայնություններ կային Արևելյան կոմիտեի, Գերմանական արդյունաբերական ֆեդերացիայի (Bund der Deutschen Industrie) և Գերմանական արևելաեվրոպական տնտեսական միության (Osteuropaverein der Deutschen Wirtschaft) միջև: Գերմանական արդյունաբերական ֆեդերացիայի գլխավոր գործադիր տնօրեն Մարկուս Քերբերը 2014 թ. մայիսին հայտարարել է. «Մենք ընդունում ենք *(տնտեսական շահերի նկատմամբ - Դ. Ս.)* քաղաքականության գերակայության սկզբունքը»²⁷: Նույն կարծիքին էր ֆեդերացիայի նախագահ Ուլրիխ Գրիլլոն, ով դեռևս 2014 թ. մարտին նշել էր, որ ամբողջովին սատարում է կանցլերի քաղաքականությանը ուկրաինական ճգնաժամի հարցում: «Պատժամիջոցները, անշուշտ, կանդրադառնան Ռուսաստանի հետ այս *(տնտեսական - Դ. Ս.)* հարաբերությունների վրա, բայց ինձ համար միջազգային իրավունքը վեր է ամեն ինչից», - ասել էր նա:

Ինչ վերաբերում է Ռուսաստանում և Եվրասիայում տնտեսական շահեր ունեցող շուրջ 300 ընկերություններ միավորող Գերմանական արևելաեվրոպական տնտեսական միությանը, ապա դրա նախագահ Մարկուս Ֆելսները նշել է հետևյալը. «Իհարկե կան բողոքներ, բայց այնուամենայնիվ ընկերությունների մեծ մասը կողմ է պատժամիջոցներին»²⁸:

Գերմանական բիզնես շրջանակների՝ պատժամիջոցների դեմ այսպիսի ոչ միատարր կեցվածքը Ադոմիթը բացատրում է Ռուսաստանի՝ գերմանական տնտեսության համար ունեցած նվազ կարևորությամբ: Այսպես, նա նշում է, որ ՌԴ-ն, չի մտնում ԳՖՀ-ում արտադրված ապ-

²⁶ St' u «Wirtschaftliche Folgen im Krim-Konflikte bereits spürbar», T-online.de, 2014, http://www.t-online.de/wirtschaft/id_68605402/wirtschaftliche-folgen-im-krim-konflikt-schon-spuerbar.html, հասանելի է առ 13.03.2016 թ.

²⁷ «Gesprachskanäle müssen offen bleiben», Handelsblatt, 2014, <http://www.genios.de/presse-archiv/artikelzw/HB/20140520/-gesprachskanaele-muessen-offen-bl/7F10287A-AD09-4324-A302-A5B1E6DC7694.html>, հասանելի է առ 13.03.2016 թ.

²⁸ «Für die Wirtschaft ist Polen wichtiger als Russland» Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung, 2014. <http://www.genios.de/presse-archiv/artikel/FAS/20141026/-fuer-die-wirtschaft-ist-polen-wich/SD2201410264383185.html>, հասանելի է առ 13.03.2016 թ.

րանքները ներկրող առաջատար տասը երկրների ցանկի մեջ²⁹: Ընդ որում՝ ընդունելով, որ Գերմանիայի՝ գազի ներկրումը ՌԴ-ից կազմել է ընդհանուր գազի ներկրման 39 տոկոսը՝ Ադամիթը նշում է, որ ՌԴ-ն իր հերթին չափազանց բարձր կախվածություն ունի էներգակիրների արտահանումից, և մատակարարումների խափանումը ինքնակործան քայլ կլինի Կրեմլի համար³⁰: Միննույն ժամանակ 2014 թ. ԳՖՀ օտարերկրյա ուղղակի ներդրումները (ՕՈւՆ) ՌԴ-ում կազմել են մոտ 20 մլրդ եվրո³¹, ինչը բավականին փոքր գումար է գերմանական ներդրողների համար և ըստ էության համեմատելի է Արևելյան և Կենտրոնական Եվրոպայի՝ Ռուսաստանի համեմատ փոքր երկրներում արված ՕՈւՆ ծավալների հետ:

Էներգետիկ կախվածության գործոնն ու տնտեսական պատժամիջոցների քաղաքականությունը

Խոսելով տնտեսական պատժամիջոցներ կիրառելու որոշման վրա ազդող գործոնների մասին՝ հարկ է նշել, որ վերլուծաբանները առանձնացնում էին երկու գործոններ, որոնք կարող էին սահմանափակել ԳՖՀ քաղաքական դեկլարության գործունեության ազատությունը: Առաջինը բիզնես շրջանակների չափազանցված ազդեցությունն ու պատժամիջոցների դեմ միասնական դիրքորոշման մասին սխալ պատկերացումն էր:

Երկրորդ գործոնը, որ առանձնացնում էին վերլուծաբանները, ԳՖՀ-ի՝ ՌԴ-ից ունեցած էներգետիկ կախվածությունն է, որը պետք է որ կանխեր պատժամիջոցների կիրառումն ու հարաբերությունների վատթարացումն ընդհանրապես: Այս առումով հետաքրքիր է ստուգել *էներգետիկ կախվածության* և *ՌԴ-ին նպաստավոր քաղաքական դիրքորոշում զբաղեցնելու* միջև պատճառահետևանքային կապի առկայությունը: Այդ նպատակով առաջ է քաշվում հետևյալ վարկածը. **ԵՄ անդամ այն երկրները, որոնց էներգիայի ընդհանուր սպառման մեջ ՌԴ-ից ներկրված գազը ավելի մեծ մասնաբաժին է կազմում, ավելի բարենպաստ քաղաքականություն են վարում Ռուսաստանի նկատմամբ:**

ՌԴ-ից ներկրված գազի ծավալների և դրանց՝ ԵՄ անդամ երկրների՝ էներգիայի ընդհանուր սպառման մեջ զբաղեցրած մասնաբաժինների վերաբերյալ տվյալները վերցված են ԵՄ հանձնաժողովի զեկույցից³²: ԵՄ անդամների՝ Ռուսաստանի նկատմամբ զբաղեցրած դիրքորոշումները կողավորվել են՝ հիմք ընդունելով Մարկ Լեոնարդի և Նի-

²⁹ Տե՛ս **Adomeit, H.** *German-Russian Relations: Change of Paradigm versus «Business as Usual»*, s.l.: Study Committee for Franco-German Relations, 2015, էջ 17:

³⁰ Տե՛ս նույն տեղը:

³¹ Տե՛ս *«Russische Föderation»*, Ostausschuss.de 2014, www.ost-ausschuss.de/russische-federation, հասանելի է առ 19.03.2016 թ.:

³² Տե՛ս **Commission of the European Communities.** *Assessment Report of Directive 2004/67/EC on Security of Gas Supply*, Brussels, 2009:

կու Պոպեսկուի 2007 թ. հրատարակած հայտնի աշխատության³³ մեջ կատարված դասակարգումը: Հեղինակները ԵՄ երկրները բաժանել են հինգ հիմնական խմբերի. 1. «նոր Սառը պատերազմի մարտիկներ»՝ Լեհաստան և Լիտվա, 2. «սառը պրագմատիկներ»՝ Չեխիա, Դանիա, Էստոնիա, Իռլանդիա, Լատվիա, Նիդերլանդներ, Շվեդիա, Ռումինիա և Մեծ Բրիտանիա, 3. «քարեկամական պրագմատիկներ»՝ Ավստրիա, Բելգիա, Բուլղարիա, Ֆինլանդիա, Հունգարիա, Լյուքսեմբուրգ, Մալթա, Սլովակիա, Սլովենիա և Պորտուգալիա, 4. «ռազմավարական գործընկերներ»՝ Գերմանիա, Ֆրանսիա, Իտալիա և Իսպանիա, 5. «տրոյական ձիեր»՝ Հունաստան և Կիպրոս: 1-ից 5-րդ կատեգորիաները կազմում են Ռուսաստանի նկատմամբ քաղաքական վերաբերմունքի ողջ եվրոպական սպեկտրը, որի վրա առաջին խմբի երկրները զբաղեցնում են խիստ բացասական դիրքորոշում, իսկ վերջին խմբի պետությունները՝ այդ սպեկտրի եզրային դրական հատվածը:

Նշված երկրներից մի քանիսի դիրքորոշումները փոփոխվել են՝ հատկապես վերջին տարիների ուկրաինական ճգնաժամի պատճառով, և ներկայումս տեղավորվում են այլ կատեգորիայի մեջ: Մակայն վերը առաջարկված վարկածն ստուգելու տեսանկյունից մեզ հետաքրքրում է ժամանակի որևէ կոնկրետ պահի (տվյալ դեպքում 2007 թ.) այդ երկրների դիրքորոշման և նույն տարում դրանց՝ ՌԴ-ից ունեցած էներգետիկ կախվածության միջև կապի առկայության հարցը:

Վարկածը ստուգելու համար կիրառվել է խաչաձև աղյուսակների (կրոստաբուլյացիա) վիճակագրական մեթոդը՝ SPSS 22.0.0.0 ծրագրային փաթեթի կիրառմամբ, որի արդյունքները ներկայացված են հետևյալ աղյուսակում:

Աղյուսակ 1

ԵՄ անդամ երկրների՝ ՌԴ նկատմամբ դիրքորոշումն ու էներգետիկ կախվածությունը

		ՌԴ-ից ներկրած գազի տոկոսը էներգիայի ընդհանուր սպառման մեջ			Ընդամենը
		1-10 %	11-20 %	21 % և ավել	
ՌԴ նկատմամբ դիրքորոշման կատեգորիա	1	1	0	1	2
	2	6	2	1	9
	3	8	1	1	10
	4	3	1	0	4
	5	2	0	0	2
Ընդամենը		20	4	3	27

Տողերում նշված են ԵՄ երկրների՝ վերը թվարկված 5 կատեգորիաները ըստ ՌԴ-ի նկատմամբ զբաղեցրած դիրքորոշման: Մյուսակներում բերված է երկրների դասակարգումը ըստ Ռուսաստանից ներ-

³³ Տե՛ս **Leonard, M. & Popescu, N.** *A Power Audit of EU-Russia Relations*, s.l.: European Council on Foreign Affairs. 2007:

կրվող գազի՝ պետության՝ ընդհանուր էներգիայի սպառման մեջ զբաղեցրած տոկոսային մասնաբաժնի: Այդ երկու խմբավորման եղանակների հատույթներին համապատասխանող երկրների քանակը տրված է աղյուսակի վանդակներում:

Փիրսոնի χ^2 -թեստը վերադարձնում է 0.734 արժեքը, ինչը վկայում է այն մասին, որ զրոյական վարկածը մերժելու դեպքում սխալվելու հավանականությունը գերազանցում է 70 %: Հասարակական գիտությունների մեջ ընդունված են զրոյական վարկածի մերժման դեպքում սխալվելու հավանականության 1%, 5% և 10% սահմանային արժեքները: Մեր դեպքում գերազանցվել է ամենաբարձր թույլատրելի մակարդակը: Հետևաբար մերժվում է մեր կողմից առաջ քաշված այլընտրանքային վարկածը առ այն, որ էներգետիկ կախվածությունը ՌԴ-ից դրդում է ԵՄ անդամ որևէ երկրի ավելի բարենպաստ քաղաքական դիրքորոշում զբաղեցնել Ռուսաստանի նկատմամբ:

Էներգետիկ կախվածության ազդեցությունը Ռուսաստանի նկատմամբ քաղաքական դիրքորոշման վրա չափազանցված է հատկապես Սձարոյի աշխարհատնտեսական մոտեցման մեջ³⁴: Վերը նշված աշխատության մեջ նա չափից ավելի կարևորում է ձեռներեց շրջանակների լոբբինգի ազդեցությունը՝ անտեսելով մյուս գործոնները, ինչպես օրինակ՝ ընտրագանգվածի դիրքորոշումները այս կամ այն արտաքին քաղաքական հարցի վերաբերյալ: Այդ իսկ պատճառով նրա մի շարք կանխատեսումներ կապված տնտեսական պատժամիջոցների շուտափույթ վերացման հետ, չիրականացան:

Բացի այն բանից, որ էներգետիկ և մասնավորապես գազի ներկրումից կախվածությունը խիստ սահմանափակ ազդեցություն ունի եվրոպական երկրների՝ Ռուսաստանի նկատմամբ արտաքին քաղաքական դիրքորոշման վրա, հարկ է նաև նշել, որ հատկապես Գերմանիայի պարագայում վերջին տարիներին կա դրա նվազման միտում: Այսպես, եթե 1997 թ. Ռուսաստանից գազի ներկրումը Գերմանիայի ընդհանուր գազի ներկրման մեջ 40.4 % էր, ապա 2005 թ.՝ 41.7 %³⁵: 2008 թ. այս ցուցանիշն աճել է՝ հասնելով 43.9 %-ի³⁶: Սակայն 2008 թ. ռուս-վրացական պատերազմից և 2009 թ. գազային ճգնաժամից հետո Գերմանիան սկսեց նվազեցնել Ռուսաստանից էներգետիկ կախվածությունը, և 2014 թ. գազի միայն 38.6 % էր ներկրվում ՌԴ-ից³⁷: Այս միտումը պահպանվելու դեպքում էներգետիկ կախվածության գործոնի դերը ռուս-գերմանական հարաբերություններում միայն նվազելու է:

Կատարված վերլուծությունից կարող ենք եզրակացնել.

1. Քաղաքական մոտեցումներում մինչև ուկրաինական ճգնաժա-

³⁴ Տե՛ս **Szabo, S. F.**, նշվ. աշխ.:

³⁵ Տե՛ս **«Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle»**, «*Entwicklung der Erdgaseinfuhr in die Bundesrepublik Deutschland, 1998-2013*», Berlin, 2014:

³⁶ Տե՛ս նույն տեղը:

³⁷ Տե՛ս նույն տեղը:

մը զգալի տարակարծություն էր նկատվում մի կողմից ՔԺՄ մի մասի ու Կանաչների և մյուս կողմից սոցիալ-դեմոկրատների միջև: Ճգնաժամը առավել մոտեցրեց նրանց դիրքորոշումները:

2. Միակարծիք չէ նաև Գերմանիայի գործարար աշխարհը: Հիմնական տնտեսական միություններից Արևելյան կոմիտեն բացասական դիրքորոշում ունի պատժամիջոցների նկատմամբ և կողմ է դրանց վերացմանը, մինչդեռ Գերմանական արդյունաբերական ֆեդերացիայի և Գերմանական արևելաեվրոպական տնտեսական միությունների անդամների մեծ մասը կողմ է դրանց:

3. Հարկ է նշել, որ միևնույն ժամանակ էներգետիկ կախվածության գործոնը որոշիչ դեր չի խաղում եվրոպական երկրների Ռուսաստանի նկատմամբ դիրքորոշում թելադրելու հարցում: Ուստի և պատահական չէ, որ Գերմանիայի ՌԴ-ից էներգետիկ կախվածության բարձր աստիճանը չդարձավ զսպող գործոն տնտեսական պատժամիջոցների կիրառման հարցում:

4. Հետաքրքրական է նաև այն, որ 2008 թ.-ից ի վեր Գերմանիան նվազեցնում է իր էներգետիկ կախվածությունը Ռուսաստանից՝ գազի ներկրման մեջ Ռուսաստանի մասնաբաժինը կրճատելով ավելի քան 10 %-ով կամ ընդհանուր գազի ներկրման շուրջ 5 %-ով:

Բանալի բառեր – *Գերմանիա, Ռուսաստան, տնտեսական պատժամիջոցներ, էներգետիկ կախվածություն, խաչաձև աղյուսակներ*

ДАВИД САРКИСЯН – *Российско-германские отношения на современном этапе.* – В статье исследуется роль ведущих акторов германской внешней политики по отношению к России. Проанализированы позиции крупнейших партий ФРГ, основных членов правительства и бизнес-кругов; а также влияние украинского кризиса на изменение их подходов. Методом кросстабуляции продемонстрировано, что фактор энергетической зависимости не ограничивает применение экономических санкций.

Ключевые слова: *Германия, Россия, экономические санкции, энергетическая зависимость, кросстабуляция*

DAVID SARKISYAN – *Contemporary Period of Russian-German Relations.* – This paper analyzes the role of key actors in the making of German foreign policy towards Russia. The positions of leading parties on German political spectrum, top government figures and business circles are presented. The effects of the Ukrainian crisis on the shift in the approaches of those actors are discussed. The differences in the positions of top German business unions on sanctions policy are explored. Hypothesis testing and cross-tabulation method are applied to demonstrate the limited nature of energy dependence factor in constraining the application of economic sanctions.

Key words: *Germany, Russia, economic sanctions, energy dependence, cross-tabulation*